

УДК 341.4:343.337

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-1933-1940](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-1933-1940)

Сокиринська Оксана Анатоліївна кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри публічно-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0003-2187-4236>

Ковальчук Інна Валентинівна кандидат юридичних наук, доцент, декан соціально-гуманітарного факультету, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0002-1804-4189>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ ТА ЛЮДЯНОСТІ

Анотація. У статті здійснено комплексний міжнародно-правовий аналіз становлення, нормативного закріплення та еволюції понять «злочини проти людяності» та «злочини проти миру» в системі сучасного міжнародного права. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю чіткого розуміння юридичної природи цих діянь в умовах сучасних збройних конфліктів та геополітичних викликів. Автором досліджено історичну ретроспективу формування концепції «злочинів проти людяності», починаючи від преамбули Гаазької конвенції 1907 року та спроб кодифікації після Першої світової війни, до остаточного закріплення у Статуті Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу 1945 року. Розглянуто термінологічні особливості перекладу та вживання понять «crimes against humanity» та «crimes against mankind», обґрунтовано доцільність використання терміну «злочини проти людяності».

Особливу увагу приділено трансформації складу злочинів проти людяності у діяльності міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc* (по колишній Югославії та Руанді) та Міжнародного кримінального суду. Проаналізовано розширення об'єктивної сторони цих злочинів, до якої згодом були включені катування, зґвалтування, апартеїд та насильницьке зникнення людей. У статті проведено чітке розмежування злочинів проти людяності із суміжними складами злочинів – геноцидом та військовими злочинами. Визначено, що ключовою відмінністю злочинів проти людяності є їх спрямованість проти будь-якого цивільного населення в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, незалежно від наявності стану війни, тоді як геноцид передбачає спеціальний умисел на знищення певної групи, а військові злочини прив'язані до збройного конфлікту.

Окремий блок дослідження присвячено правовому статусу цих діянь як порушень норм *jus cogens*. Наголошується на тому, що на осіб, винних у злочинах проти людяності, поширюється принцип універсальної юрисдикції, до них не застосовуються строки позовної давності, а офіційний статус (включаючи імунітет глави держави) не звільняє від кримінальної відповідальності.

Значну частину роботи присвячено проблематиці «злочинів проти миру» (агресії). Проаналізовано історичний шлях від Пакту Бріана-Келлога до визначення агресії Нюрнберзьким трибуналом як «найтяжчого міжнародного злочину». Висвітлено складні політико-правові аспекти судового переслідування за злочин агресії в сучасних умовах, зокрема в рамках Римського статуту МКС. Автор констатує, що попри теоретичне визнання агресії злочином, на практиці існують суттєві перепони для реалізації відповідальності вищих посадових осіб держав за його вчинення, що створює ризик перетворення відповідних правових норм на декларативні. Зроблено висновок про необхідність удосконалення міжнародних механізмів для подолання безкарності як за злочини проти людяності, так і за злочини проти миру.

Ключові слова: злочини проти людяності, злочини проти миру, агресія, Нюрнберзький трибунал, Міжнародний кримінальний суд, геноцид, міжнародне гуманітарне право.

Sokyrinska Oksana PhD in Law, Associate Professor, Head of the Department of Public Law Disciplines, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0003-2187-4236>

Kovalchuk Inna, PhD in Law, Associate Professor, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0002-1804-4189>

INTERNATIONAL LEGAL ANALYSIS OF CRIMES AGAINST PEACE AND HUMANITY

Abstract. The article provides a comprehensive international legal analysis of the formation, normative consolidation, and evolution of the concepts of "crimes against humanity" and "crimes against peace" in the system of modern international law. The relevance of the study is driven by the need for a clear understanding of the legal nature of these acts in the context of modern armed conflicts and geopolitical challenges. The authors examined the historical retrospective of the formation of the "crimes against humanity" concept, starting from the preamble of the Hague Convention of 1907 and codification attempts after World War I, to its final consolidation in the Charter of the Nuremberg International Military Tribunal of 1945. The terminological features of the

translation and usage of the concepts "crimes against humanity" and "crimes against mankind" are considered, and the expediency of using the term "crimes against humanity" is substantiated.

Special attention is paid to the transformation of the composition of crimes against humanity in the activities of ad hoc international criminal tribunals (for the former Yugoslavia and Rwanda) and the International Criminal Court. The expansion of the objective side (actus reus) of these crimes, which subsequently included torture, rape, apartheid, and enforced disappearance of persons, is analyzed. The article makes a clear distinction between crimes against humanity and adjacent corpus delicti – genocide and war crimes. It is determined that the key difference of crimes against humanity is their direction against any civilian population within the framework of a widespread or systematic attack, regardless of the existence of a state of war, whereas genocide implies a special intent to destroy a specific group, and war crimes are tied to an armed conflict.

A separate block of the study is dedicated to the legal status of these acts as violations of jus cogens norms. It is emphasized that the principle of universal jurisdiction applies to persons guilty of crimes against humanity; statutes of limitations do not apply to them, and official status (including immunity of a head of state) does not exempt them from criminal liability.

A significant part of the work is devoted to the issue of "crimes against peace" (aggression). The historical path from the Kellogg-Briand Pact to the definition of aggression by the Nuremberg Tribunal as the "supreme international crime" is analyzed. Complex political and legal aspects of prosecution for the crime of aggression in modern conditions, particularly within the framework of the Rome Statute of the ICC, are highlighted. The authors state that despite the theoretical recognition of aggression as a crime, in practice, there are significant obstacles to implementing the liability of high-ranking state officials for its commission, which creates a risk of transforming the relevant legal norms into declarative ones. It is concluded that international mechanisms need to be improved to overcome impunity for both crimes against humanity and crimes against peace.

Keywords: crimes against humanity, crimes against peace, aggression, Nuremberg Tribunal, International Criminal Court, genocide, international humanitarian law.

Постановка проблеми. Поняттям «злочини проти людяності» позначаються будь-які скоєні у великих масштабах жорстокості. Однак, таке його значення не є ані першочерговим, ані технічним. Поняття вперше виникло в преамбулі Гаазької Конвенції 1907 року, де звичаєве право кодифікувалось стосовно збройних конфліктів [1]. В основу цієї кодифікації лягла практика існуючих тоді держав, що ґрунтувалась на цінностях та принципах, які формували «закони гуманності» та відображались протягом всієї історії існування людства в різних культурах.

Загалом існує два офіційних варіанти перекладу поняття «crimes against humanity» на українську мову: «злочини проти людства» та «злочини проти людяності». З точки зору компаративного лінгвістичного аналізу вони рівнозначні: й в англійській, й у французькій мові відповідне слово означає й «людяність», й «людство». В більшості офіційних українських версіях, а також в документах Нюрнберзького трибуналу та праві Женеви використовується поняття «злочини проти людства». Однак, в контексті цього дослідження доцільніше використовувати другий варіант як більш точний та сучасний, здатний відобразити глибинний зміст цього поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування розуміння змісту виразу «crimes against humanity» почалося після Першої світової війни, коли союзники, відповідно до норм Версальського договору, створили у 1919 році комісію з метою розслідування військових злочинів, що опиралася в своїй роботі на Гаазьку Конвенцію 1907 року [2].

Вагомий внесок у закріплення цих понять зробили міжнародні інституції. У 1945 році США разом із союзниками розробили «Угоду про переслідування і покарання головних військових злочинців Європейської Осі» та «Статут Міжнародного військового трибуналу» (ІМТ). Нюрнберзький Статут став першим випадком, коли злочини проти людяності розглядались в межах позитивного міжнародного права [3]. Надалі ця категорія злочинів була включена в статuti Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії (ICTY) [5], Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (ICTR) [6] та Міжнародного кримінального суду (ICC) [7].

Мета статті – дослідження історико-правових та міжнародних аспектів становлення, нормативного закріплення та розмежування категорій «злочини проти миру» та «злочини проти людяності» в системі сучасного міжнародного кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальне значення для формування сучасної архітектури міжнародного кримінального права має Стаття 6 (с) Статуту Міжнародного військового трибуналу. Саме ця норма вперше на нормативному рівні закріпила персональну кримінальну відповідальність за найтяжчі порушення прав людини, надавши наступне визначення: «Злочини проти людяності, а саме: знищення, поневолення, заслання та інші нелюдські діяння, що їх вчинили щодо цивільного населення до або під час війни, або переслідування з політичних, расових чи релігійних мотивів з метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію цього Трибуналу, незалежно від того, чи є така дія порушенням внутрішнього права держави, де вони були вчинені, або ж ні» [3]. Історична вага цього положення полягає у тому, що воно дозволило міжнародному співтовариству подолати абсолютизацію принципу державного суверенітету у випадках, коли держава перетворювалася на інструмент терору проти власного народу.

Попри існування різних міжнародних офіційних текстів та статутів трибуналів, таких як МТКЮ, МТКР та Римський статут, які містять певні відмінності у дефініціях, можна виділити універсальний набір критеріїв, що формують склад цього злочину. Ключовим об'єднуючим фактором виступає об'єкт посягання, яким є будь-яке цивільне населення. Принципово важливим у сучасному розумінні є те, що кваліфікація дій як злочинів проти людяності більше не залежить від наявності стану війни, тобто ці акти насилля можуть вчинятися як під час збройного конфлікту, так і в мирний час. Окрім того, обов'язковим елементом складу злочину є специфічний контекст його вчинення. Йдеться про те, що такі діяння не можуть бути ізольованими випадками кримінальної активності, а повинні бути наслідком цілеспрямованого переслідування певної ідентифікованої групи або частиною державної політики. Така політика поведінки знаходить свій вираз у кваліфікуючій ознаці широко розповсюдженого або систематичного нападу, де «масштабність» вказує на кількість жертв, а «систематичність» — на організований характер насильства.

Еволюція правового розуміння злочинів проти людяності з часу прийняття Нюрнберзького Статуту супроводжувалася суттєвим розширенням переліку конкретних злочинних діянь. Значний внесок у цей процес зробила діяльність трибуналів *ad hoc* по колишній Югославії та Руанді, які визнали інструментами ведення війни та терору такі тяжкі злочини, як зґвалтування та катування. Логічним завершенням цього процесу стало прийняття Статуту Міжнародного кримінального суду, який ще більше деталізував перелік заборонених діянь, додавши до нього насильницьке зникнення людей та злочин апартеїду. Також було надано необхідні правові роз'яснення щодо депортації, насильницького переміщення населення та примусової вагітності, що дозволило ліквідувати існуючі прогалини у механізмах захисту прав людини.

Важливим методологічним завданням є чітке розмежування злочинів проти людяності із суміжними складами міжнародних злочинів. На відміну від геноциду, злочини проти людяності не вимагають доведення наявності спеціального умислу (*dolus specialis*) на знищення національної, етнічної, расової або релігійної групи «в цілому або частково», як це передбачено Конвенцією про геноцид 1948 року [8]. Їхня специфіка полягає у спрямованості проти цивільного населення загалом в рамках політики систематичного насилля. Водночас, від військових злочинів ця категорія відрізняється відсутністю обов'язкової прив'язки до збройного конфлікту, що дозволяє кваліфікувати як злочини проти людяності репресії тоталітарних режимів проти власних громадян у мирний час.

На сьогоднішній день інститут злочинів проти людяності є невід'ємною складовою міжнародного звичаєвого права та розглядається як частина *jus cogens* — імперативних норм, що мають вищу юридичну силу. Такий статус породжує серйозні правові наслідки, насамперед незастосування до винних осіб

строків позовної давності. Крім того, ніхто, включаючи діючих глав держав та урядів, не наділений імунітетом від судового переслідування за такі діяння. Яскравим історичним підтвердженням дієвості цього принципу став судовий процес над президентом Югославії Слободаном Мілошевичем, який створив прецедент притягнення до відповідальності вищої посадової особи держави.

Окрему категорію в системі міжнародного кримінального права становлять злочини проти миру, які Нюрнберзький трибунал у 1945 році охарактеризував як «найтяжчі серед міжнародних злочинів», оскільки вони акумулюють у собі все зло, притаманне війні. Ці діяння, відомі також як агресія, були визначені у Статуті трибуналу як планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни чи війни внаслідок порушення міжнародних угод, договорів або запевнень [3].

Варто зазначити, що процес криміналізації агресії був складним з юридичної точки зору. Ідея звинуватити нацистську верхівку у розв'язанні війни наштовхувалася на аргументи захисту, які апелювали до відсутності відповідного закону на момент вчинення діянь. Це пояснювалося тим, що Пакт Бріана-Келлога 1928 року, хоча і засуджував війну як інструмент національної політики та проголошував агресію протиправним діянням держави, не містив прямої вказівки на індивідуальну кримінальну відповідальність фізичних осіб [9]. Проте завдяки активній позиції американської сторони на Нюрнберзькому процесі вдалося затвердити підхід, згідно з яким міжнародне право може покладати обов'язки та відповідальність безпосередньо на конкретних осіб, винних у розв'язанні агресивної війни, а не лише на абстрактні держави.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати, що інститути злочинів проти миру та злочинів проти людяності пройшли складний шлях еволюції від звичаєвих норм до кодифікованих положень міжнародного кримінального права.

Що стосується злочинів проти людяності, то їх виокремлення в самостійну категорію, незалежну від наявності стану війни, стало ключовим досягненням правової думки ХХ століття. Практика міжнародних трибуналів (МТКЮ, МТКР) та діяльність Міжнародного кримінального суду остаточно закріпили статус цих діянь як порушень норм *jus cogens*. Сьогодні ці злочини мають чітко окреслену об'єктивну сторону, яка включає систематичні або широкомасштабні напади на цивільне населення, та підпадають під дію принципу універсальної юрисдикції. Це означає, що жоден порушник, незалежно від посади та громадянства, не може розраховувати на прихисток чи імунітет.

Водночас, аналіз проблематики злочинів проти миру (агресії) засвідчує наявність глибокої кризи в механізмах притягнення до відповідальності за їх вчинення. Незважаючи на те, що після Другої світової війни органи ООН та Нюрнберзький трибунал визначили агресію як «найтяжчий міжнародний

злочин», на практиці існують суттєві перепони на шляху реального засудження вищого політичного та військового керівництва держав. Це обумовлено як відсутністю досконалого, універсально визнаного механізму реалізації юрисдикції щодо агресії, так і високим рівнем політичного забарвлення таких справ.

Римський Статут МКС, хоча і включив агресію до своєї юрисдикції (після Кампальських поправок), містить складні процедурні бар'єри для її активації, особливо якщо агресором виступає держава-учасниця Ради Безпеки ООН або держава, що не ратифікувала відповідні поправки. Це свідчить про те, що світова спільнота теоретично визнає агресію злочином, але на практиці виявляє обережність, побоюючись створення прецедентів втручання у державний суверенітет.

Така ситуація створює небезпечний правовий вакуум. Концепція злочинів проти миру зберігає свій вплив на міжнародне право, підкреслюючи незаконність війни як інструменту державної політики. Однак невизначеність перспектив реального судового переслідування створює ризик безкарності, фактично перетворюючи положення про кримінальну відповідальність за агресію на декларативні норми.

Отже, нагальною потребою сучасного міжнародного права є не лише уніфікація національних законодавств у сфері криміналізації агресії та злочинів проти людяності, але й створення дієвих наднаціональних інституційних механізмів (зокрема, спеціальних трибуналів), здатних подолати імунітети посадових осіб та забезпечити невідворотність покарання за посягання на мир і безпеку людства.

Література:

1. Гаазька конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 18 жовтня 1907 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765#Text (дата звернення: 02.12.2025).
2. Капелюшний В. П. Версальський мирний договір. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. (оновл. 2023). URL: <https://esu.com.ua/article-33625> (дата звернення: 02.12.2025).
3. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі від 08.08.1945. URL: https://zakononline.ua/documents/show/140950___140950 (дата звернення: 02.12.2025).
4. Interpretation at the Tokyo War Crimes Tribunal: An Overview and Tojo's Cross-Examination. URL: <https://www.erudit.org/en/journals/ttr/2009-v22-n1-ttr3935/044782ar/> (дата звернення: 02.12.2025).
5. Статут Міжнародного військового трибуналу по колишній Югославії. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU93375> (дата звернення: 02.12.2025).
6. Статут Міжнародного трибуналу по Руанді від 08.11.1994. URL: https://zakononline.ua/documents/show/161108___525193 (дата звернення: 02.12.2025).
7. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.12.2025).
8. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 02.12.2025).
9. Договір про заборону війни як засобу національної політики (Пакт Бріана-Келлога) від 27.08.1928. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text (дата звернення: 02.12.2025).

References:

1. Haazka konventsiiia pro zakony i zvychai sukhodilnoi viiny vid 18 zhovtnia 1907 roku [Hague Convention on the Laws and Customs of War on Land of October 18, 1907]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765#Text [in Ukrainian].
2. Kapeliushnyi, V. P. (2005). Versalskyi myrnyi dohovir [Treaty of Versailles]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of Modern Ukraine. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-33625> [in Ukrainian].
3. Statut Mizhnarodnoho viiskovoho trybunalu dlia sudu ta pokarannia holovnykh viiskovykh zlochyntsiiv yevropeiskykh krain osi vid 08.08.1945 [Charter of the International Military Tribunal for the Trial and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis Countries dated 08.08.1945]. zakononline.ua. Retrieved from https://zakononline.ua/documents/show/140950____140950 [in Ukrainian].
4. Interpretation at the Tokyo War Crimes Tribunal: An Overview and Tojo's Cross-Examination. erudit.org. Retrieved from <https://www.erudit.org/en/journals/ttr/2009-v22-n1-ttr3935/044782ar/> [in English].
5. Statut Mizhnarodnoho viiskovoho trybunalu po kolyshnii Yuhoslavii [Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia]. ips.ligazakon.net. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/MU93375> [in Ukrainian].
6. Statut Mizhnarodnoho trybunalu po Ruandi vid 08.11.1994 [Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda dated 08.11.1994]. zakononline.ua. Retrieved from https://zakononline.ua/documents/show/161108____525193 [in Ukrainian].
7. Rymskyi Statut Mizhnarodnoho Kryminalnoho Sudu [Rome Statute of the International Criminal Court]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text [in Ukrainian].
8. Konventsiiia pro zapobihannia zlochyntsiu henotsydu ta pokarannia za noho vid 09.12.1948 [Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 09.12.1948]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text [in Ukrainian].
9. Dohovir pro zaboronu viiny yak zasobu natsionalnoi polityky (Pakt Briana-Kelloha) vid 27.08.1928 [Treaty on the Renunciation of War as an Instrument of National Policy (Kellogg-Briand Pact) of 27.08.1928]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_647#Text [in Ukrainian].